

KONYA'YA KÜTÜPHANE YAPTIRAN BİR HAYIRSEVER: VALİDE KETHÜDÂSİ YUSUF AĞA VE DARPHANE'DEKİ İCRÂATI

ÖMER FARUK BÖLÜKAŞI

Aslen Kandiyeli olan Yusuf Ağa küçük yaşta Girit Serhat Ağası Süleyman Ağa'ya evlatlık verilmiş, efendisinin himayesi altında yükselerek genç yaşta önemli mevkilere gelmiştir. Kariyerinde dönüm noktası, I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan'ın kethüdâsı olmasıdır. Bu prestijli görevin yanı sıra 1787 yılında Darphane Nazırlığı'na da tayin edilmiştir. Sultan III. Selim'in tahta çıkışıyla birlikte daha da yükselmiş, Mihrişah Valide Sultan'ın kethüdâlığına getirilmiştir. Yusuf Ağa bu vazifesiyle şöhret bulmuş, Valide Kethüdâsı olarak tanınmıştır. 1794'te Darphane Nazırlığı'ndan ayrılrsa da Valide Kethüdâlığı'nı 1805 yılına kadar sürdürmüştür. III. Selim'in saltanatını sona erdiren Kabakçı Mustafa isyanının ardından 1807'de trajik bir şekilde hayatını kaybetmiştir.

Yusuf Ağa devlet hizmetiyle meşgulken çeşitli hayır işleri yapmaktan da geri kalmamıştır. Bunlardan en bilineni 1795 yılında Konya'da inşa ettirdiği kütüphanedir. Osmanlı'da hayırseverlerin genelde kendi memleketlerinde ya da görevli oldukları bölgelerde kütüphane kurduklarını düşünürsek, Yusuf Ağa'nın Konya'yı seçmesi oldukça dikkat çekicidir. Çünkü ne Konya'nın

yerlisiydi ne de orada herhangi bir görevde bulunmuştu. Kütüphane yaptırmaya karar verdiğinde yerinin tespiti için bir araştırma yaptırmış, Konya'nın kütüphaneye çok ihtiyaç duyduğunu görmüştür. Yusuf Ağa, vakfiyesinde köklü bir ilim ve irfan merkezi olan Konya'da talebelerin kitap temininde zorlandıklarını, bu yüzden kütüphanesini burada yaptırmaya karar kıldığını ifade etmekte, ayrıca Konya'nın manevi havasının da kendisini burada kütüphane yaptırmaya sevk ettiğini belirtmektedir.

Valide Kethüdâlığı ve Konya'da yaptırdığı kütüphane ile şöhret bulan Yusuf Ağa, Darphane Nazırlığı dönemindeki icraatıyla da Osmanlı para tarihinde derin izler bırakmıştır. Nazırlığı Osmanlıların iki büyük düşman devletle, Rus Çarlığı ve Habsburg İmparatorluğu ile savaştığı döneme denk gelmiştir. Yaşanan savaşın yol açtığı devasa masrafları karşılayabilmek için bulunan en önemli çözüm yolu piyasada tedavül eden sikkelerin tağış edilmesiydi. Bu işte Yusuf Ağa'ya da önemli bir görev düşmüş, para sisteminin temel birimi olan kuruşun gümüş içeriğine Yusuf Ağa'nın Darphane Nazırlığı zamanında iki defa müdahale edilmiştir.

Öncelikle büyük bir altın ve gümüş toplama kampanyası düzenlenmiş, ardından yapılan operasyonla 1789 yılının ilk ayından itibaren “ikişerlik” adıyla iki kuruş değerinde sikkeler basılmıştır. Böylece kuruşun içindeki gümüş miktarı 1,4 gram kadar azaltılmış oldu. Bu stratejik hamle sayesinde 1.649.684 kuruş kâr elde edilmiştir ki bu, savaşın ağır mali yüküne ciddi bir destek sağlamıştır.

Mağuş ikişerliklerin darbu yedi buçuk ay kadar sürdükten sonra yeni bir tağşişe

daha gidilmiştir. Bu arada savaşın yol açtığı sıkıntılara dayanamayan I. Abdülhamid vefat etmiş, yerine yeğeni Sultan III. Selim geçmişti. Genç padişah, savaşa devam etmek konusunda kararlıydı ve manzarayı Osmanlılar lehine değiştirmek istiyordu. Savaşa devam edebilmenin en önemli şartı ise yeni finansman kaynakları bulabilmektir. Şeyhülislam konağında toplanan meşveret meclisinde bütün ulema ve devlet adamlarının katılımıyla yapılan görüşmelerde yeni bir

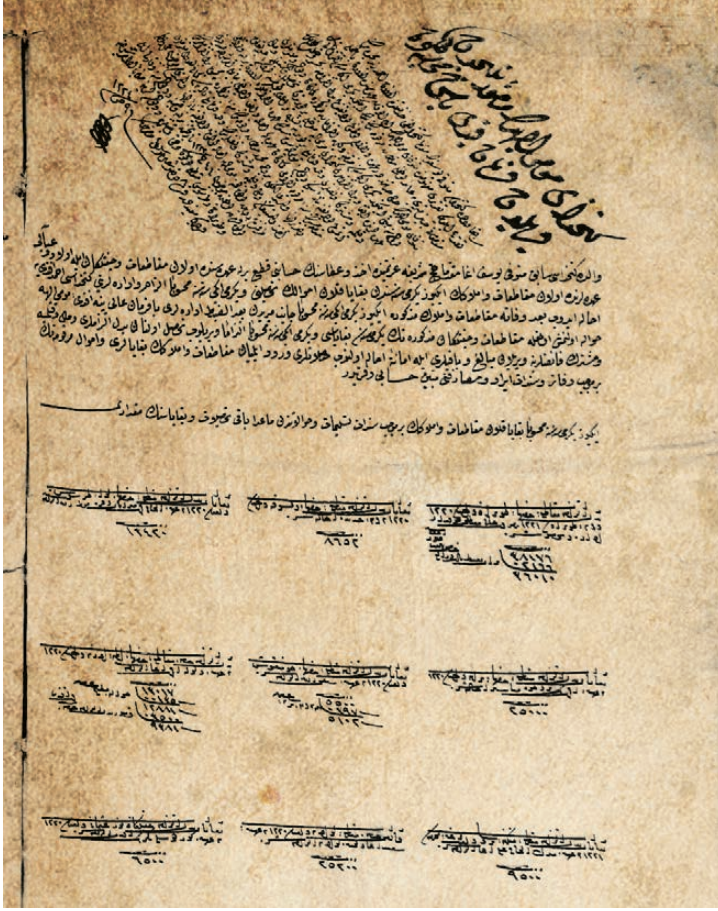

Yusuf Ağa Kütüphanesi

tağış yapılması, “yüzlük”, yani iki buçuk kuruşluk basılması kararı alınmıştır. 6 Eylül 1789’da Yusuf Ağa’nın yönetimindeki Darphane ilk yüzlükleri basmaya başladı. Bu hamleyle kuruşun gümüş içeriği 1,2 gram daha azaltılmış oluyordu. Gerekli altın ve gümüşün temini için daha önce ikişerlik basılırken yapıldığı gibi bir kampanya düzenlenmiş, Darphane’ye düşük kurdan altın ve gümüş getirilmesi için fermanlar yayınlanmıştı. Cihat zamanında altın ve gümüş kullanımının

haram olduğu ve Darphane’ye verilmesi için emir çıkarsa uymanın vacip olduğuna dair de fetva alınmış, İstanbul ve taşrada ahaliye ilan edilmişti. Yüzlük basımının başlamasıyla Darphane gece gündüz yoğun bir mesaiye girişmiştir. Bu yoğun çalışmanın neticesinde basılan milyonlarca yüzlük sikkeden sağlanan kâr ise 16.000.000 kuruşa yakın bir meblağdır.

Savaşın olanca şiddetiyle devam ettiği günlerde yapılan bu tağışlar, ordu ve donanmanın

bitmek bilmeyen masraflarının karşılanmasına ciddi bir katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, Yusuf Ağa, Darphane nazırlığı sırasındaki bu tasarrufları nedeniyle çeşitli eleştirilere hedef olmuştur. Bu suçlamaları dile getiren en önemli isimlerden biri olan Cevdet Paşa mağşuş ikişerliklerin piyasayı alt üst ettiğini,

Tatarcık Abdullah Efendi başta olmak üzere çeşitli devlet adamlarının mağşuş ikişerliklerin kaldırılmasını tavsiye ettiklerini, III. Selim'in de bunları kaldırma taraftarı olduğunu ancak harp nedeniyle bu işin savaş sonrasına bırakıldığını, ancak savaştan sonra ise mağşuş para darbından menfaati olan başta nazır Yusuf Ağa başta olmak üzere darphane personelinin, bu işe engel olduğunu ve ilaveten daha mağşuş yüzlükler basıldığını söyler. Özellikle Yusuf Ağa hakkında çok ağır ifadeler kullanır. Ancak bu iddialar haksız ithamlardır. Çünkü yüzlük darbu savaş devam ederken yapılmış, 1789 yılı Eylül ayında başlamıştır. Tatarcık Abdullah Molla'nın bahse konu layihasını sunması bu tarihten daha sonradır. Kuşkusuz, sikke taşışlarının uzun vadede zararlara yol açtığı bir gerçektir. Ancak, savaşın yol açtığı mali yükü hafifletmek için başka çare bulunamamıştı. Yusuf Ağa'nın bu önemli konuda tek başına hareket etmesi söz konusu değildir; bu karar, devletin üst düzey yetkilileri arasındaki istişarelerin bir sonucudur.

Netice olarak 18. yüzyılın sonlarında devletin üst kademelerinde önemli bir rol üstlenen Yusuf Ağa, Valide kethüdâlığı ve Darphane nazırlığı gibi kritik görevlerle dikkat çekmiş, Konya'ya kazandırdığı kütüphane ile günümüze kadar uzanan derin izler bırakmıştır.

Kaynakça

- İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Valide Sultan Kethüdası Meşhur Yusuf Ağa ve Kethüdazâde Arif Efendi", *TTK Belleten*, Ankara 1956, XX/79, s. 485-525.
- İsmail E. Erünsal, "Yusuf Ağa Kütüphanesi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013, XLIV, 7-8.
- Ömerül Faruk Bölükbaşı, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhâne-i Âmiri*, İstanbul 2013.